

Isroil-falastin mojarosi Falastin turizm sanoati misolida.

Annayev Samad Turaqul o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya univeristeti magistri Telefon:+998995301802

E-mail:samadannayev@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola Isroil-Falastin mojarosi va uning Falastin turizm sanoatiga ta'siri bilan bog'liq murakkab munosabatlarni o'rganishga qaratilgan. Mintaqaning boy madaniy va tarixiy merosi uni sayyohlar uchun muhim turistik manzilga aylantirishi mumkin bo'lsa-da, davom etayotgan ziddiyat uning salohiyatini sezilarli darajada pasaytiradi. Mazkur maqolada ushbu murakkab ssenariyga hissa qo'shayotgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: turizm, turistik manzil, isroil-falastin mojarosi, G'arbiy Sohil, bosib olingan hududlar, noqonuniy aholi punktlari, blokada, yahudiylar, falastinliklar

2017 yilda Jahon sayyohlik tashkiloti tomonidan eng tez o'sayotgan sayyohlik yo'nalishi sifatida qayd etilgan Falastin (Amar, 2017), Isroil bilan o'rtadagi nizoga qaramasdan, xalqaro sayyohlar orasida tobora mashhurlikka erishmoqda. Uchta yakkaxudolik dinlarining muqaddas zamini sizni "Musos, Iso va Muhammadning izidan yurishga" (Griffoulieres, 2016) taklif qiladi.

Falastin dunyoga o'zini ham tarixiy yer, ham ruhiy-ma'naviy markaz, ham geografik xilma-xil o'lka sifatida tanishtiradi (Laura, 2016). Falastinga sayohat, shuningdek, isroil-falastin mojarosini yaqindan tushunish uchun noyob imkoniyatdir. Biroq, e'tiborga olish kerak bo'lgan bir qancha omillar mavjud. Xususan, sayyohdan sayohatga yaxshi tayyorgarlik ko'rishi va Falastinda bo'lishi davomida yuzaga keladigan har qanday to'siqlarga tayyor bo'lishi so'raladi. (Pareeag, 2018)

Quddus, Vifleyim va Jeriko shaharlari bo'ylab sayohat taklif qilayotgan mahalliy sayyohlik agentligi "Yangi yerlar" : "Ko'pchilik o'ylashi mumkin bo'lgan fikrlardan farqli o'laroq, Falastin sayohatchi o'zini to'liq xavfsizlikda his qiladigan joy", - deya ishontirmoqda (Ayman, 2020). Bundan tashqari Jenin, Nabluz, Qumron, Xebron va Ramalla

kabi qadimiy shaharlar tashrif buyuruvchilar uchun ajoyib sayohat imkoniyatlarini taklif qiladi (Griffoulieres, 2016). Jumladan, Vifleyimga dunyoning turli burchaklaridan sayyohlar, boshqa narsalar qatori, Iso payg'ambar tug'ilgan joyda qurilgan Tug'ilish cherkovini ziyorat qilish uchun kelishadi. Bu yerda, shuningdek, biz Isroil va Falastin o'rtasidagi murakkab hududiy vaziyatning oqibati bo'lgan mashhur Isroil ajratish devori (West Bank barrier) ni ko'rishimiz mumkin (Thielin, 2019).

Falastinga sayohatni Quddussiz tasavvur etib bo'lmaydi. Uchta yirik dinning muqaddas shahri bo'lgan Quddusga ham isroilliklar, ham falastinliklar da'vo qilishadi. Shaharning sharqiy qismi Falastinga tegishli, g'arbiy qismi esa Isroilniki hisoblanadi. (Griffoulieres, 2017). Gap shundaki, shaharning Falastinga tegishli qismida barcha eng muhim muqaddas joylar, jumladan, musulmonlar uchun Al-Aqso masjidi, yahudiylar uchun Dovud shahri va G'arbiy devor, nasroniylar uchun esa Ma'bad tog'i mavjud (LO, 2017).

Yuqorida takidlanganidek, Falastinda borib ko'rish mumkin bo'lgan joylar juda ko'p. Shunga qaramay, nafaqat sayohatchi, balki Falastin turizm sanoati uchun ham turli qiyinchiliklar mavjud. Birinchidan, Isroil-Falastin mojarosi Falastindagi turizmga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ko'pgina tarixiy obidalarni bosib olingan Falastin hududlarida, G'arbiy Sohilda va Sharqiy Quddusda topish mumkin. G'azo sektori blokadada bo'lganligi sababli unga kirishning imkoni yo'q (Laura, 2016). Shuning uchun sayyoh u yerga borishdan oldin mintaqadagi siyosiy iqlim haqida bilib olishi kerak. Bu yerga yetib kelgach u ko'plab nazorat punktlari va yo'llarda sabr-toqatli bo'lishi kerak (Pareeag, 2018). Ikkinchidan, G'arbiy Sohil va Sharqiy Quddusdagi noqonuniy aholi punktlarining kengayishi "ikki davlat" yechimini, shuningdek, Falastin turizm sanoatining mavjud bo'lishini xavf ostiga qo'yimoqda (Ismail, 2020). Bosib olingan hududlarda falastinliklar va ko'chib kelgan yahudiylar o'rtasidagi to'qnashuvlar ehtimoldan holi emas. Shu sababli sayyohlarga bir nechta ehtiyotkorlik qoidalariga rioya qilish tavsiya etiladi: hamma joyga bormaslik, namoyishlardan qochish, o'z davlatlarining elchixonasi yoki konsulligi bilan aloqada bo'lish va hokazo (Griffoulieres, 2016).

Falastinga faqatgina Isroil orqali borish mumkin (Amar, 2017). Salbiy tomoni shundaki, pasportda Isroil muhrining bo'lishi dunyoning ayrim Falastin masalasi bilan

birdam bo'lgan mamlakatlari : Livan, Jazoir yoki Eronga kirish huquqidan mahrum qiladi (Laura, 2016). Shuningdek, Isroilga boradigan sayyoh mamlakatga kirish sabablari haqida savol berishdan qochib qutula olmaydi. Eng muhimi, Falastinga tashrif buyurish to'g'risida og'iz ochmaslik lozim. Bu to'g'ridan-to'g'ri ortga qaytarilishni anglatishi mumkin (Camille, 2019).

Falastindagi turizm haqida gapirish birmuncha mintaqaning geosiyosiy holatini bilishni talab qiladi. Isroil-Falastin mojarosining sabablarini so'roq qilmasdan Falastinga sayohat taklif qiladigan sayyohlik kompaniyalari bunday nozik mavzuda jiddiy xatolikka yo'l qo'yishi mumkin. Xalqaro Amnistiya tashkiloti, masalan, o'zining 2019-yil 30-yanvardagi hisobotida TripAdvisor, Booking.com, Expedia, Airbnb kabi turizmga ixtisoslashgan raqamli kompaniyalarni Isroil bosib olgan Falastin hududlarida mehmonxonalar, mehmon uylari, tadbirlar va sayohatlar taklif qilish orqali urush jinoyatlaridan foyda olishda aybladi (International, 2019).

Albatta, mustamlakachilik Falastin xalqining o'z taqdirini o'zi belgilashiga jiddiy xavf tug'diradi. Bundan tashqari, u falastinliklarning madaniy va tabiiy obidalarga kirish hamda ulardan foydalanish huquqini rad etadi. Isroil uchun turizm noqonuniy aholi punktlarini Isroilning tarixiy obidalari deb da'vo qilish va Injilga asoslangan diniy turizmni tashkil etish orqali ularni Isroil hududi sifatida qonuniylashtirish uchun imkon beradi (Ahmad, 2020).

Gap shundaki, Falastin hukumati faqat G'arbiy Sohilning bir qismida hokimiyatga ega, G'azo sektorini esa Xamas boshqaradi (Leclerc, 2020). Bu esa vaziyatni yanada murakkablashtiradi. Oslo kelishuvlariga ko'ra, G'arbiy Sohil uchta hududga bo'lingan: A, B va C. A hududi faqat Falastin ma'muriyati tomonidan nazorat qilinadi. B hududi Falastin ma'muriyati va Isroilning birgalikda nazorati ostida. G'arbiy sohilning 60 foizini tashkil etuvchi C zonasi esa faqat Isroil nazorati ostida (Oxfam, 2017). Aytish kerakki, Oslo kelishuvlari B va C zonalarini falastinliklarga bosqichma-bosqich o'tkazishni nazarda tutar edi. (Oxfam, 2017) Biroq, Oslo kelishuvlaridan falastinliklar olgan yagona narsa bu kolonizatsiya bo'ldi (Kriegel, 2020).

Bosib olingan hududlarda Isroil o‘z qonuni va hokimiyatini o‘rnatib, o‘z bilganicha harakat qilmoqda. Jumladan, Falastin avtomobillarining Isroilga, Sharqiy Quddusga, Isroil kuchlari nazorati ostidagi G‘arbiy Sohildagi ayrim sayyohlik joylariga kirishi taqiqlangan. Bundan tashqari, Falastin avtomobillari G‘azo va G‘arbiy Sohil o‘rtasida harakatlana olmaydi va G‘arbiy Sohildagi ko‘plab yo‘llarga cheklangan kirish imkoniyatiga ega (Department, 2017). Isroil nafaqat G‘arbiy Sohilga, yoki Sharqiy Quddus va G‘azo sektoriga kirish, balki yer va resurslar, jumladan, suv, haydaladigan yerlar, telekommunikatsiya va elektr uzatish liniyalari, O‘lik dengiz va “C” hududida joylashgan barcha arxeologik yodgorliklar ustidan nazorat qiladi. (Departament, 2017) Shubhasiz, bu Isroilga falastinliklarni xohlagancha manipulyatsiya qilish imkonini beradi.

Isroil o‘z ixtiyori bilan bosib olingan hududlardan turizm maqsadlarida foydalanmoqda. Egallab olingan Sharqiy Quddusda qurilgan Quddus devorlari milliy bog‘i, shuningdek, “Injil aylanmasi” Sharqiy Quddusdagi falastinliklarning uylarini buzish uchun bahona bo‘ldi (Ahmad, 2020). Yana bir joy - Tel Shilo bo‘lib, u yerda Bibliya mavzulari asosida qurilgan bog‘ har yili o‘n minglab sayyohlarni jalb qiladi. Isroilning ushbu obyektlarni diniy turizm uchun o‘zlashtirishi - bosib olingan Quddusdagi boshqa ko‘plab joylar, masalan, Dovud shahri, Zaytun tog‘i va Eski shaharga qo‘shimcha ravishda - yahudiylarning shu joyga abadiy mansubligi haqidagi sionistik hikoyalarga asoslanadi (Ahmad, 2020).

Isroil tomonidan kiritilgan cheklovlarga qaramay, Falastin o‘z hududiga nisbatan huquqlaridan foydalanishi uchun barcha imkoniyatlarni ishga solmoqda. Shunday qilib, u 2011 yilda Yuneskonning to‘liq a‘zosi bo‘ldi (Tessier, 2011). Bu, shubhasiz, Isroil ma’qullamaydigan va falastinliklarning mojaroni davom ettirishga qaratilgan qadami deb biladigan qaror. Har holda bu qarorni xalqaro miqyosda Falastinni davlat sifatida tan olish yo‘lidagi oldinga qadam sifatida ko‘rish mumkin. Biroq, Isroil o‘zini tinchlik muzokaralariga tayyor qilib ko‘rsatsa ham, uning yonida yangi davlat paydo bo‘lishini istamasligi aniq. Aksincha, u Falastinning o‘z huquqlarini tiklashga qaratilgan urinishlariga qarshi qarshi choralar ko‘rayotganga o‘xshaydi. Shunday qilib, Isroil bosib olingan Falastin hududlari ustidan hech qanday huquqqa ega emasligini e’lon qilgan va Sharqiy Quddusda

olib boriladigan ishlarni taqiqlashni so‘ragan Yunesko bilan munosabatlarini uzdi (Dubessy, 2016).

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Falastin turizmi juda cheklangan va Isroil-Falastin mojarosi hal etilmaguncha shunday bo‘lib qoladi. Falastinga tashrif buyurishni istagan sayohatchilar, shuningdek, Falastin sayyohlik agentliklari Falastin hududlari mustamlaka qilinishi sababli ko‘plab cheklovlarga duch kelishmoqda. Isroil esa turizmni rivojlantirish uchun yerlar va tarixiy obidalarni o‘zlashtirib olishda erkin harakat qilmoqda. U bosib olingan yerlarga qonuniylik berish uchun turizmdan, ayniqsa diniy turizmdan foydalanadi. U Falastin bilan imzolangan kelishuvlarni ham, ikki davlat o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni tartibga soluvchi Parij protokolini ham hurmat qilmaydi (International, 2019). Falastin, o‘z navbatida, Isroil bilan muzokaralarda teng rol o‘ynash imkonini beradigan xalqaro tan olinish uchun kurashmoqda. Afsuski, Yunesko kabi xalqaro tashkilotlarning ovozi bilan Isroilga bosim o‘tkazishga bo‘lgan harakatlar natija berayotgani yo‘q. Faqatgina Isroilga qarshi qattiq xalqaro bosim Falastin va Isroil o‘rtasida tinchlik o‘rnatishga imkon berishi mumkin. Ana shunda Falastin davlati nihoyat xavfsiz va belgilangan chegaralar ichida o‘rnatilishi mumkin. Shundagina u barcha sohalar qatori turizmni mustaqil rivojlantirish imkoniga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Ahmad Halah** Le tourisme au service de l’occupation et de l’annexion [В Интернетe] // Agence Media Palestine. - 13 octobre 2020 г.. - <https://agencemediapalestine.fr/blog/2020/11/02/le-tourisme-au-service-de-loccupation-et-de-lannexion/>.
- Amar Stéphane** La Palestine, terre prisée des touristes [В Интернетe]. - 24 août 2017 г.. - <https://info.arte.tv/fr/la-palestine-terre-prisee-des-touristes>.
- Ayman** Voyage à la rencontre des Palestiniens entre Jerusalem, Bethléem et Jericho [В Интернетe] // Les nouvelles terres. - 2020 г.. - 2020 12 25 г.. - <https://lesnouvellesternes.fr/voyages/details/21/26-rencontre-palestiniens.html>.
- Camille** Formalités : comment entrer en Territoire palestinien ? [В Интернетe] // evaneos. - 2019 г.. - <https://www.evaneos.fr/palestine/voyage/informations-pratiques/12713-formalites-d-entree/>.

Department PLO Negotiation Affairs Israel's Exploitation of Palestinian tourism and International complicity: Tourism as a tool to normalize occupation [В Интернетe]. - décembre 2017 г.. - <https://www.nad.ps/sites/default/files/tourism-as-a-tool-to-normalize-the-occupation.pdf>.

Dubessy Frédéric L'esplanade des Mosquées à Jérusalem au coeur d'une polémique entre l'Unesco et Israël [В Интернетe] // Econostrum. - 14 octobre 2016 г.. - https://www.econostrum.info/L-esplanade-des-Mosquees-a-Jerusalem-au-coeur-d-une-polemique-entre-l-Unesco-et-Israel_a22352.html.

Griffoulières Camille Avis des voyageurs sur Jenin [В Интернетe] // Evaneos. - 2017 г.. - <https://www.evaneos.fr/palestine/voyage/etape/17927-jenin/>.

Griffoulières Camille Découvrir les lieux d'intérêts en Palestine [В Интернетe]. - 2016 г.. - 25 décembre 2020 г.. - <https://www.evaneos.fr/palestine/voyage/etape/>.

International Amnesty Destination: Occupation [В Интернетe]. - 2019 г.. - <https://www.amnesty.org/fr/documents/mde15/9490/2019/fr/>.

Ismail Majdi Guterres : La Solution à deux États devient de plus en plus difficile à atteindre [В Интернетe]. - 29 novembre 2020 г.. - <https://www.aa.com.tr/fr/politique/guterres-la-solution-%C3%A0-deux-%C3%A9tats-devient-de-plus-en-plus-difficile-%C3%A0-atteindre/2059893#>.

Kriegel Danièle Annexion de la Cisjordanie : « L'Autorité palestinienne va s'effondrer » [В Интернетe] // Le Pont. - 30 septembre 2020 г.. - https://www.lepoint.fr/monde/annexion-de-la-cisjordanie-l-autorite-palestinienne-va-s-effondrer-30-06-2020-2382439_24.php#.

Laura Pourquoi voyager en Israël et Palestine ? [В Интернетe] // OlalaChick.com. - 2016 г.. - <http://olalachick.com/pourquoi-voyager-en-israel-palestine/>.

Leclerc Jacques Palestine (sous occupation palestinienne) [В Интернетe] // CEFAN. - 2 septembre 2020 г.. - <https://www.axl.cefan.ulaval.ca/asie/palestine.htm>.

LO Ndeye Khady Pourquoi Jérusalem est importante [В Интернетe]. - 7 décembre 2017 г.. - <https://www.bbc.com/afrique/monde-42263235#:~:text=le%20proph%C3%A8te%20Mohamed.,J%C3%A9rusalem%20est%20la%20ville%20trois%20fois%20sainte.,synagogue%20de%20Belz%20se%20c%C3%B4toient..>

Oxfam Découpage de la Cisjordanie : zoom sur la Zone C [В Интернетe] // Oxfam Solidarité. - 2017 г.. - [https://www.oxfamsol.be/fr/decoupage-de-la-cisjordanie-zoom-sur-la-zone-c#:~:text=Suisant%20l'accord%20int%C3%A9rimaire%20de,et%20Isra%C3%AB1%20\(c ontr%C3%B4le%20militaire\)..](https://www.oxfamsol.be/fr/decoupage-de-la-cisjordanie-zoom-sur-la-zone-c#:~:text=Suisant%20l'accord%20int%C3%A9rimaire%20de,et%20Isra%C3%AB1%20(c ontr%C3%B4le%20militaire)..)

Pareeag Octavia La Palestine promet un voyage des plus bibliques [В Интернетe] // Easy Voyage. - 2018 г.. - 25 décembre 2020 г.. - <https://www.easyvoyage.com/palestine>.

Tessier Benoit La Palestine devient membre à part entière de l'Unesco [В Интернетe] // Le monde. - 2011 г.. - https://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2011/10/31/l-unesco-se-prononce-sur-la-demande-d-adhesion-de-l-autorite-palestinienne_1596258_3218.html.

Thielin Florie 10 lieux à visiter en Cisjordanie (territoire palestinien) [В Интернетe] // Voyageonsautrement.com. - 26 juin 2019 г.. - <https://www.voyageons-autrement.com/10-lieux-a-visiter-en-cisjordanie-territoire-palestinien>.

